

Kazimierz Świtalski

"Filozofia społeczna Stanisława Staszica. Przewodnik naukowo-literacki", Maurycy Straszewski, 1911 : [recenzja]

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 11/1/4, 466-467

1912

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

pularyzatorskich jasny i wystarczający. To też wydawnictwo p. Rymara trzeba nazwać pożytecznym i pragnąć, żeby znalazło jak najszersze rozpowszechnienie.

Lwów.

Michał Janik.

Celichowski Z. dr. Hugo Kołłątaj. Życie jego i prace. Opowie-dział... Poznań. Nakładem i drukiem »Pracy«. 1912, 8-vo małe, s. 64 z portretem.

Zamiarem autora było napisanie popularnej biografii Kołłątaja. Cel ten dr. Celichowski osiągnął. Dla wyjaśnienia działalności publicznej Kołłątaja musiał autor zająć się szczegółowo historią sejmu czteroletniego i powstania Kościuszkowskiego. Stosując się do poziomu wiadomości czytelników, dla których tę broszurę przeznaczył, podał wiadomości historyczne o faktach, które konieczne były dla należytego przedstawienia historycznych zdarzeń, z działalnością jednak Kołłątaja zostają tylko w luźnym związku. Niektóre poglądy autora, zwłaszcza na zapatrywania społeczne stronnictw sejmu czteroletniego, należałoby zakwestyonować.

Lwów.

Dr. Kazimierz Świtalski.

Straszewski Maurycy dr. Filozofia społeczna Stanisława Staszica. Przewodnik naukowo-literacki 1911, s. 305—20, 403—416 i 497—510.

W rozdziale pierwszym zajmuje się autor dziełami St. z epoki przedrozbiorowej. Znajduje cztery źródła filozofii Staszica: 1) literaturę i filozofię wieku XVIII, 2) wiedzę przyrodniczą, 3) rozszerzenie widnokągu geograficznego i etnograficznego przez podróże, a widnokągu historycznego przez studia nad dziejami ludów starożytnego wschodu, 4) rozmyślania nad ówczesnym stanem Polski. W poglądach na istotę i metodę nauki jest St. zwolennikiem empiryzmu i pozytywizmu. Uderza u Staszica szeroki, porównawczy sposób patrzenia na wszystkie zagadnienia. W rozdziale drugim omawia autor „Ród ludzki“. Opierając się na wyznaniach Staszica w jego autobiografii, określa genezę tego dzieła. Podnosi, że czynniki uczuciowe główną tu odegrały rolę, pobudką napisania tego dzieła był nie interes teoretyczny, ale względy natury praktycznej, związane najściślej z jego życiem osobistym i życiem narodu. Czas powstania „Rodu ludzkiego“ przypada na lata 1780—1820. Dzieło składa się z dwóch odrębnych i od siebie niezależnych części: z poematu dydaktycznego, podającego już gotowe i ustalone wyniki, i z uwag, pisanych prozą, których celem jest uzasadniać to, co zawiera poemat. Przypiski są dowodem ogromnej erudycji Staszica. „Ród ludzki“ jako poemat dydaktyczny, przypomina jeszcze najwięcej Herdera „Pomysły do filozofii dziejów“, tylko Herder uprawia filozofię dziejów, Staszica mo-

znaby nazwać jednym z pierwszych socjologów. Przewodnią myślą poematu jest: „Bóg chce, abyśmy byli wszyscy szczęśliwymi. Że nieszczęśliwy człowiek, to ludzie zdziałali“. St. zaczyna od dania tła kosmiczno-przyrodniczego. Główne wytyczne zaczerpnął z Newtona i Laplace'a. Jedną z podstawowych zasad dla Staszica jest tu to, że życie na ziemi podlega prawom rozwoju i doskonalenia się. Jest to zasada ewolucyj, ale nie w duchu późniejszego darwinizmu, lecz w duchu lamarkizmu. Nie okoliczności zewnętrzne, nie walka o byt powodują doskonalenie się istot, ale popęd do takiego doskonalenia się i do osiągania przez to wyższego rodzaju szczęścia tkwi już w samej istocie życia. St. był zwolennikiem doskonalenia się życia wogóle, ale nie gatunków i rodzajów branych z osobna.

Następnie autor zajmuje się każdą z sześciu epok, na które dzieli Staszic cały rozwój rodu ludzkiego. Podnosi, że dla Staszica „życie w społeczeństwie“ jest dziełem instynktu, a nie jak u Russa umowy. W zapamiętaniach Staszica na powstanie wyobrażeń i pojęć widzi wpływ Condillaca i Bonneta. Jak cały wiek XVIII, wierzy St. w rozum powszechny (nie jednostkowy). Tylko u Staszica rozum ten kształci się w życiu społecznym, a nie jak u Russa w człowieku odosobnionym, w zetknięciu się z naturą. Wreszcie między Staszicem a Russem jest różnica ta najbardziej zasadnicza, że według Russa człowiek urodził się doskonały, a popsuła go cywilizacja, według Staszica doskonałość pierwotna jest tylko zwierzęca, w dziejach ludzkości odbywa się ciągle rozwój, którego celem jest powszechne szczęście, a środkiem, ta właśnie przez Russa wyklinana, cywilizacja.

W rozdziale trzecim przedstawia autor znaczenie Towarzystwa Hrubieszowskiego, którego zasadą było współdziałanie w życiu i w pracy, w którym nie było właściwie własności, ale tylko dziedziczne posiadanie gruntów. Parę uwag krytycznych poświęca autor idei Staszica: zrzeszenia się ludów pod jednym konstytucyjnym dziedzicznym monarchą. Potem powraca jeszcze raz p. Straszewski do krytyki „Rodu ludzkiego“. Najważniejszym błędem metodologicznym w tem dziele jest „wymieszanie wszystkiego pod względem czasu i przestrzeni“, brak perspektywy dziejowej. W rozdziale czwartym rozważa autor: jaką wartość posiada ideowa spuścizna Staszica dla umysłowości naszej po rozbiorach? Uważa, że największą wartość ma dla nas jego idea społeczeństwa i narodu jako czegoś koniecznego, bez czego jednostka tak samo żyć nie może jak bez powietrza.

Lwów.

Dr. Kazimierz Świtalski.

Zalewski Ludwik Ks. dr. Sztuka rymotwórcza Franciszka Ksawerego Dmochowskiego. Studium z dziejów krytyki literackiej w Polsce w epoce pseudo-klasycyzmu. Warszawa 1910, 8. s. 265.

Epoka pseudoklasyczna literatury polskiej znalazła dotychczas stosunkowo mało badaczy, o historii zaś ówczesnej krytyki literackiej ma-